

Uşaqlar arasında bərabərlik və uşaq fikrinə hörmət edilməsi

Uşaq Hüquqları Konvensiyasında əksini tapmış bütün hüquqlar istisnasız olaraq uşaqların hamısına şamil edilir. Dövlət uşağı hər hansı formada ayrı-seçkilikdən qorumağa və onun hüquqlarını qorumaq üçün lazımi tədbirləri görməyə borcudur. Ayrı-seçkilikdən qorunmaq bütün, yeni - iştirakı, yaşamağı, inkişafı və müdafiəni təmin edən hüquqların hamısından istifadə etmək deməkdir. Lakin hələ də, ayrı-seçkilik bütün cəmiyyətdə və uşaq həyatının hər bir sahəsində müşahidə olunur.

Nabil Seyidov yazır: "Ayrı-seçkilik və ya qeyri-bərabər yanaşma müxtəlif formalarda özünü büruzə verir. Uşaq müxtəlif səbəblər üzündən ayrı-seçkiliyə məruz qala bilər. Məsələn, xüsusi ehtiyaca malik olduğuna, küçədə yaşadığına, HIV/AIDS-ə yoluxduğuna, valideyn himayəsindən məhrum olduğuna, kənddə yaşadığına görə və s. Ayrı-seçkilik, həmçinin, irqçilik, gender, dil, dini etiqadına və etnik mənsubiyyətinə görə də ola bilər.

Ayrı-seçkiliyin müxtəlif formaları olsa da, uşaqlara vurulan mənfi təsir eynidir: qayğının azlığı, səhhətin pisləşməsi, sui-istifadə, istismar, zorakılıq, yaşam bacarıqlarının zəifləməsi və yaşayış səviyyəsinin aşağı düşməsi.

Uşaqlar ayrı-seçkilik və bərabərsizliyə ən tez uğrayan təbəqədir. Çox vaxt onlar cavabdeh olmadıqları işlərə görə məsuliyyət daşıyırlar. Bəzən, "uğursuz" gündə həyata gəlmək və ya əkiz doğulmaq uşağı həyatı boyu ayrı-seçkiliyə məruz qoyur. Məsələn, Çində məhbusların uşaqları böyük ayrı-seçkiliyə məruz qalırlar, bu da onların qanında "cinayət" olduğu ilə izah edilir. Ailə üzvləri, çox vaxt da cəmiyyət bu uşaqlara qayğı göstərməkdən imtina edir. Kimsəsiz, valideyn himayəsindən məhrum olmuş və ya valideynləri tərəfindən atılmış uşaqlar küçələrdə yaşayır və buna görə də tibbi yardımdan, hətta icbari təhsildən kənar qalır. Hüquqların müdafiə olunmasından və normal yaşamaq hüquqlarından istifadə edə bilmirlər".

Ayrı-seçkiliyin digər geniş yayılmış forması - gender və ya cinslərarası fərqliliyə əsaslanmış ayrı-seçkilikdir. Bu, dünyanın tamam yarısında müşahidə olunur. Heç bir dövlət bu tip ay-

rı-seçkilikdən azad ola bilmir və əksəriyyəti hələ də ayrı-seçkiliyi gücləndirən adət-ənənələrə sadıq çıxır. Gender əsasında olan ayrı-seçkilik geniş yayılaraq, qadınların inkişafı və rifahının yüksəlməsinə böyük təhlükə törətməkdədir.

Uşaq Hüquqları Konvensiyası xüsusi qayğıya ehtiyacı olan və (əqli və fiziki cəhətdən qüsur) kimsəsiz uşaqlara daha böyük qayğı göstərməyə dövlətləri bütün uşaqları ayrı-seçkiliyin hər formasından müdafiə etmək məqsədi ilə Konvensiyayı ratifikasiya edərək götürdükləri öhdəlikləri yerinə yetirməyə, milli qanunvericiliyi tənzimləməyə və uşaqların bərabərliyini təmin etməyə çağırır.

Uşaqların fikirlərini dinləmək və onlara hörmət etmək, adətən, uşaqların iştirakına aid edilir. Bu prinsiplər uşaqların yaşadıkları dünyanın qurulması və formalaşmasında oynadıqları rolunu təmin edir.

Konvensiya uşaqların həyatına dair hər bir sahə və məsələ üzrə-məktəbdə, ailədə, evdə, səhiyyə müəssisələrində azad fikir söyləmək, onlara ünvanlanan xidmətlərin hazırlanmasında iştirak etmək və həyata keçirilməsinə dair fikir söyləməyə olan hüquqlarını təmin edir. Son 10 ildə bir çox ölkələrdə uşaqlar onların ətrafında baş verənlərə təsir etmək imkanı qazanmışdır.

12-ci maddə, həmçinin, məhkəmə, inzibati məsələ və ya mübahisələr zamanı uşaqların iştirak etmək hüququnu təmin edir. Buna görə bir çox dövlətlər öz qanunlarını dəyişmiş və onları Konvensiyaya uyğunlaşdırmışdır. Məsələn, Belçikada uşaqlar valideynləri arasında baş verən mübahisələr və ya boşanma zamanı ifadə vermək və fikir söyləmək hüququnu əldə etmişlər. Böyük Britaniyada uşaqlara dair qərar çıxarılanda, hakimiyyət orqanları tərəfindən uşaqların fikir və arzularını öyrənmək tələb edilir. Uşaqlar onlara dair bütün qərarların hazırlanması prosesində mütləq iştirak etməlidirlər. N.Seyidovun fikrincə, Konvensiyanın 12-ci maddəsi çox mübahisəli maddədir və bunun bir sıra səbəbləri vardır. Yaşlı nəsil çox vaxt uşaqları dinləmir və ya dinləməkdən boyun qaçırır. Bir çox hallarda "dinləmə" formal xarakter daşıyır. Onlar fikirləşirlər ki, uşaqlar hər hansı sahəyə aid qərar və ya fikir söyləməyə qadir və bunun üçün lazımi bilik və bacarığa malik deyillər. Onlar uşaqların fikirlərini qeyri-ciddi qarşılaya bilərlər. Bu mad-

də uşaqların dediklərini dinləmək, fikirlərini öyrənmək və uşaqlarla bağlı qərar qəbul edildikdə, onların iştirakının təmin edilməsi və fikirlərinin nəzərə alınması prinsipinə əsaslanır.

Konvensiya qəbul olunanda, bəzi maddələrin uşaqlara daha böyük muhtariyyət verəcəyi və valideynlərin uşaqların üzərində olan hüquqlarına təsir göstərəcəyi təhlükəsi ortaya çıxmışdır. Lakin heç bir məhdudlaşdırma baş vermədi. Qeyd etmək lazımdır ki, Konvensiya uşaq üçün ən səmərəli, faydalı və onların inkişafı üçün ən yaxşı yer kimi ailəni və doğma evlərini tanıyır.

YUNİSEF Uşaq Hüquqları Komitəsi ilə də sıx əməkdaşlıq edir. Belə ki, iştirakçı dövlətlərin hesabatlarına baxılmasından başqa, Uşaq Hüquqları Komitəsi YUNİSEF tərəfindən təşkil edilmiş və BMT-nin İnsan Hüquqları Mərkəzi və digər ixtisaslaşdırılmış təsisatların köməyi ilə 1992-ci ildə Latin Amerikasında, 1993-cü ildə Cənub-Şərqi Asiya regionu üzrə Belçikada regional iclaslar keçirmişdir. Bu iclaslar Uşaq Hüquqları Konvensiyasının müddələrinin regional səviyyədə realizəsini təmin etmək, uşaq hüquqları sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı inkişaf etdirmək; komitə üzvlərinə yerlərdə uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dair şəraitlə birbaşa tanış olmaq imkanı verir. Komitənin bu növ fəaliyyəti yeni iş metodu hesab edilməklə, uşaq hüquqlarının ən yaxşı həyata keçirilməsi üçün fəaliyyət vasitəsi hesab edilir.

Nadir Adilov göstərir ki, uşaq hüquqlarının təmin edilməsində Dünya Bankı da xüsusi yer tutur. Özündə 190-a yaxın dövləti birləşdirən BMT-nin ixtisaslaşdırılmış təsisatı kimi Dünya Bankının fəaliyyətinin əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, aşağı gəlirli ölkələrdə yoxsulluğu aradan qaldırsın, sabit inkişafa kömək etsin, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə və əsas keyfiyyətli xidmətlərə nail olmağa kömək etmiş olsun (məsələn, təhsil, səhiyyə, təmiz su ilə təchizat və s.).

Uşaqların təhsil hüququ sahəsində 1963-cü ildən başlayaraq, Dünya Bankı məktəbləri, təhsil proqramlarının və yeni məktəb binalarının tikintisini maliyyələşdirməyə başladı. Özünün sonrakı inkişaf strategiyasında Dünya Bankı təhsil sisteminin keyfiyyətinə və başlanğıc təhsilə nail olmaq probleminə xüsusi diqqət yetirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Eyni zamanda, Dünya Bankı qızların, kənd uşaqlarının, milli azlıqların uşaqlarının, qaçqınların və köçəri həyat sürənlərin uşaqlarının, evsiz uşaqların, xüsusi ehtiyacı olan uşaqların təhsilinin maliyyələşdirməsi imkanlarını da nəzərdən keçirir.

Dünya Bankının həyata keçirdiyi proqramlar içərisində "Sürətli tədbirlər təşəbbüsü" və "Hamı üçün təhsil" proqramları bir-birilə əlaqədar əsas vəzifəni nəzərdə tutur:

- ümumi başlanğıc təhsili 2015-ci ilə qədər yekunlaşdırmaq;

- 2010-cu ilə qədər qızların və oğlanların birinci sinfə getmələrini tam təmin etmək;

- oxuyanların bilik səviyyəsinin qaldırılmasına nail olmaq.

Burada əsas məsələlərdən biri də ümumbaşlanğıc təhsilin tam təmin edilməsi və ümumi savadlılığın təmin edilməsidir. Bank münaqişə vəziyyətlərində müharibədən ziyan çəkən uşaqların hüquqlarının müdafiəsi üzrə xüsusi proqram işləyib-hazırlamışdır. Bu zaman bankın əsas tərəfdaşı - YUNİSEF olmuşdur.

Bundan başqa, YUNİSEF və BÖT-lə birlikdə Dünya Bankı "Uşaq əməyi və onun nəticələrinin başa düşülməsində yeni strategiyaların işləyib-hazırlanması" adlı Ümumi Layihə hazır-

lamışdır. Layihənin əsas məqsədinə uşaq əməyinin və bu sahədə informasiyanın tədqiqi metodlarının təkmilləşdirilməsi, informasiyanın alınması metodlarının səmərəliliyinin yüksəldilməsi, uşaq əməyi ilə mübarizə metodlarının təkmilləşdirilməsi daxildir.

1997-ci ildən başlayaraq, Dünya Bankı uşaqların iqtisadi istismarı və uşaq əməyinin ləğvinin aradan qaldırılması sahəsində müzakirələr üzrə yeni layihələr işləyib-hazırlamışdır.

Hal-hazırda bütün sektorlarda və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə 1800-dən çox layihə işlənir. Bu sahədə mühüm məsələlərdən biri də QİÇS-lə mübarizədir. Dünya Bankı BMT-nin QİÇS-lə mübarizədə Birləşmiş Proqramının maliyyəçisidir. 16 sentyabr 2003-cü ildə qüvvəyə minən Dünya Bankının yeni strategiyası "Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiyada QİÇS-lə mübarizə olunan böhranın aradan qaldırılması yolları" adlanır. "Yeni minilliyin başlanğıcında inkişaf sahəsində məqsədlər" adlanan proqram çərçivəsində əsas məsələlər kimi 2015-ci ilə qədər təhsil alan şagirdlərin problemləri, uşaq ölümü, analığın mühafizəsi, su təchizatı və s. dayanır.

Vahid Ömerov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru